

HARMINCÖT ÉV UTÁN OTTHON

Utazom haza.

Rongyos bácskai kubikosok versest bólongatnak a döcögő vonattal. Valahová délre mennek ezek a kopottarcú, kopottruhájú emberek — szerencsétpróbálni.

Annyi sok csalódás után újra csak új remény. Beszélgetnek.

Elkeseredett panasz, passzív lázadás a beszédjük. Sóvárgás egy jobb, egy szebb, egy emberibb után. De csak sóvárgás és semmi tenni-akarás.

Mikor már Sentát elhagytuk, nem figyelem őket — magamba nézek...

Ezer és ezer régi emlék közé fúródnak gondolataim és ezer meg ezer kérdést ráz fel a nyomában.

Vajjon változott-e, vajjon ment-e valamit is előre? Vajjon megcsapta-e az új idők új szele; avagy áll, áll és vár. Várja, hogy lökjék, hogy lódítsák valamerre s aztán majd ő is azt teszi, amit oly sokan mások: semmit.

Vajjon találok-e új embereket új akarással, új életet új faka-dással; avagy csak a régieket más ruhákban: a régi halált más koporsóban?

A határnál zakatol a vonat, csak még néhány pillanat s az adai földön leszek, otthon.

Kinézek az ablakon s szökén megcsillan a Tisza. Itt a nagy kanyar: a sárga part.

Régi gyerekkor: parti fecskék, — siró, csupasz fiókák, — apró, zöld tojás-kák... Cseh templom, — kőkecske, — kincsek... János bácsi, az öreg csősz.

Egy mese, amit annyiszor elmesélt az öreg, ha felcsónakáz-tunk erre s hazulról elcsent pálinkával lekenyereztük őt.

Valamikor ezen a helyen mesélte az öreg. Itt a sárga part-nál állott a régi község, csehek laktak benne. Itt, ahol a sok téglatörmelék van, állott a templom. A cseh templom. A nevét már rég nem tudja. Mások se tudják. S ha szemeink sarkából valami tamási mosolyt vett észre, rögtön hozzátette: — Nem hiszitek? Itt van a kőkecske is, aki a templomból visszamaradt. Valamikor, még az ő gyermekkorában, egész volt, meg volt a feje is, a szarva is. A hasában meg valami csörgött. S egyszer — miként az öreg mesélte — jöttek Csehországból urak, díszes hintón, nagy kalapáccsal és leütötték a kecske fejét s a nyakán csak úgy ömlött a rengeteg kincs, az arany. Aztán továbbáltak.

A faragott kódarab, valami állatforma, ott hevert valahol a parton. A szántóvető parasztok boronaterhelésnek használták. De a hivatalos följegyzések erről a régi meséről, — amit pedig szél-tében mesélnek az arrajárók, — különösen a tiszai halászok, semmit sem tudnak.

A hivatalos adatok alapján még a mohácsi vész előtt a köz-ségnek nyoma sem volt. A környéken Asszonyfalva nevű hely terült el.

Valamikor a török hódoltság végén keletkezhetett a régi község és nevét a török »hada« szóról kaphatta, amely szigetet jelent. Valószínűleg azért, mert keletről a Tisza, míg nyugatról az Osztrova-fogja körül. Bár ez a bara, ma már jelentéktelen árokká zsugorodott össze s csak magas vízálláskor juttat az adai szegényeknek ingyen kosztot: halat, ha sikerül »meglopniok«.

1440-ig a község közelében Peszér nevű falu feküdt, amely Brankovics szerb fejedelem kezén volt, de ez később elpusztult.

1694-ben Cernojevics Arzén pátriárka vezetése alatt bejött szerbek telepedtek le s a község Osztrovó nevet kapott, ami ugyancsak szigetet jelent.

1714-ben határőrvidék lett s a temesi bánságnak 1723-ban kiadott térképén, mint Ada — Hatta szerepel.

1736-ban 69 katonát kellett szolgáltatnia s az adót 200 polgáron hajtották be.

1791-ben megszűnt határőrvidék lenni s Bácsmegeye községévé válik.

Ezeket a hivatalos feljegyzéseket a község határ-részeinek nevei érdekesen dokumentálják. S ha a háborúelőtti hivatalos fórumok több lelkiismeretességgel végezték volna ebben az irányban kutatásaikat, úgy ezeken az elnevezéseken elindulva érdekes fényt deríthettek volna e község, de általában minden bácskai község történelmi multjára, mert a határ egyik szántóföldrészét, Brankovics szerb fejedelem birtokát képző „Peszér“ község után „Pecér“-nek, egy másikat „Macedóniá“-nak, egy harmadikat „Budzsák“-nak keresztelték el a régi öregek, ami kétségtelenül a szlávok hagyatékai.

Van viszont a község határában egy gémeskút, amelynek a neve megcáfolja, de legalább is kétségessé teszi a háborúelőtti hivatalos feljegyzések ama adatait, hogy a község a török hódoltság végén keletkezett volna.

Ugyanis az úgynevezett „ugar“-ban áll az a kút, amelyet egyesek szerint „tatárszelói“ kútnak, mások viszont „tatárcellai“-nak, míg vannak, akik a „Tatársellő“ név helyessége mellett hitelnek.

Az erre vonatkozó mondák megegyeznek abban, hogy a tatárjárás idején már valamelyes település volt ezen a környéken.

De a szlováktelepülés valódisága mellett a község lakóinak még ma is oly nagyszámú idegen eredetű nevei a legfényesebben tanúskodnak — bár viselőik kézzel-lábbal tiltakoznak — szláv-származásuk ellen.

De hiába. Ilyen nevek ellen, mint Szpuszenyik, Vreckó, Jancsek, Vojacsek, Dobrotka, Hlavicska, Szincsek, Lipták, stb. stb., hiába minden magyaroskodni-akarás.

Ezek tények. De igen sok Tóth, Horváth és Cseh nevezetű „tösgyökeres“ magyar név szerepel az adai adófizető polgárok névlajstromában, akiknek ősei kétségtelenül, mint az illető nemzet

(cseh, horvát vagy tót) becsületes tagjai kerültek akár Mária Terézia, akár II. József ideje alatt erre a környékre.

Befutottunk az állomásra. Kiszállok. Ismeretlen emberek nyüzsögnek. Bucsuszkodnak körülöttem s én Ada-szülötte, úgy állok közöttük mint egy jött-ment, akinek semmi köze sincs az egészhez. Most láttam csak mily hosszú idő mult el gyerekkorom óta, mert a község nyugati telén a régi „Gunaras” helyén egészen új falut találtam. Mikor régen elmentem, alacsony, kis viskók sorakoztak egy uccahosszat végig, s most több hosszú, egyenes, párhuzamos és kereszt-uccákkal átszelt háztömeg fekszik előttem.

Csinos, fehérremszelt, kéikkel „elhúzott”, tiszta cserepes házak váltották fel a régi nádas viskókat.

Most egészen más... De csak kívül. Belül épp oly alacsony, dohos a „hátulsó ház”, ahol a „gazda” és családja lakik, mint akkor, még a háború előtt. Ablakain még mai is — épp úgy, mint akkor — az ucca porával a tüdővész bacillusai járnak gyilkos táncukat.

Benyitok az egyik házba. Valakit keresek — egy régi ismerőst. Nincs. Nem ismerik. Tovább megyek. Talán arébb, talán feljebb. De itt is hiába. És így — ezzel az ürüggyel járom végig a falut. Hol itt, hol ott nézek széjjel.

Ugyanaz a kép mindenütt. Az ember nincs otthon, kint van a piacon — a köpködőn — hátha kapna munkát, mert bár szezon van, mégis kereset, csak az, amit a család keres — a gyártól.

Apraja-nagyja gombot „tüz”, lyukat varr, gummit vág, bádógot présel, csatot gyárt, foggantyúkat politúroz, esernyőt állít össze. S ki tudná elsorolni, még mit, mit nem. Így játszik ki a gyárak a különféle munkásvédelmi és munkabér törvényeket, no meg a forgalmi és adóelőírásokat. Mert Adán van vagy 15 gyárüzem. Apró nyolc-tizenhatéves gyerekek lányok, totyogó vénasszonyok és emberek saját odúikban napi 14—16 órát dolgoznak 5—15 dinár keresetért. Bent a gyárban minden rendben, a törvény szerint, de aztán otthon — a „ziccen”? Ide nézne csak egyszer a finánc, vagy az Inspekciya Rada, akkor alkothatna csak magának képet a gyermek-munkáról, a munkaidőről, a törvényekről, rendeletekről.

Továbbmegyek. Utam a régi vásártér mellett visz. Nem a régi már. Eltűntek a játszó gyerekek, fabódék, a gyepe, a legelő, libafalkák, s házak, valódi cseréppel fedett lakóházak emelkednek a helyükön hosszú, végeláthatatlan sorban. Elől az állomás mellett magas fordított, „úri” házak tarkulnak a hatalmas porták helyén: dobrovolyac-házak. Mig tovább, keletre minden átmenet nélkül apró, vertfalú kis „parasztviskók” szimplacserép tetői tanúskodnak arról, hogy gazdáikra bizony nehéz teherként súlyosodott a modern építkezési rendelet, amely megtiltotta a nádtetők használatát. Magyar szegények magaépítette fecskéfészkei ezek, amelyek a maroknyi porták egyik szegletében szerényen meghúzódva egykor, egy jobb utókorban hangos hirdetői lesznek annak, hogy valamikor valami

cél, valami mesterkélt ok miatt igaztalanul tettek különbséget szegény és szegény, ember és ember között.

Egy új negyedbe érek. Hivatalosan „Szenyák“, de különben csak „Pernyés“ a neve, míg a polgári irónia „Liliom“-völgynek emlegeti azért, mert az ittlakóknak még arra sem jut, hogy az esketéssel járó polgári és egyházi illetékeket leróva, törvényes formák között szülhessenek katonákat, munkásokat, hanem csak úgy, a maguk módján „összeállva“ teljesítik az emberiséggel szembeni természetes kötelességüket: a szaporodást.

Régen — gyerekkoromban — békatanya volt ez a Szenyák, gödör, árok, pocsolya. Ma az új „honfoglaló“ magyar szegények piciny viskói húzódnak meg remegve rajta s ablakoknak csúfolt, sárbatapasztott üvegtábláik sanda pislogással kémlelgetik a nap-sütéses nyári ég gomolygó felhőit, vagy az őszi borulás szürke szemfedelét, hogy melyik pillanatban áztatja majd vakondtúráshoz hasonló földhalmazzá őket.

Hogy ezekben a viskókban milyen az élet, a szociális egészségügyi állapot, ahhoz — külsejük után ítélve — nem kell egyéb magyarázat. Igazi nyomortanyák ezek, ahol az éhségen és rongyosságon kívül még a tüdővész, a skrofli és a gyermekhalandóság rekordot döntő százalécai versenyeznek az első helyért.

Pedig Ada nem szegény község. Mintegy 27.000 kat. hold földjén kb. 13.000 lélek él. Átlag két holdnyi termőföldre jutna két lakos.

A birtokviszonyok teljesen azonosak a Vajdaság magyarlakta területeinek hasonló viszonyaival s csak mint kirívó jelenséget említem meg, hogy 500 holdas agrármaximum talán egy sincs a községben, 100—300 holdas gazdák száma sem haladja meg a huszat, míg az 50—100 holdas birtokok száz körül mozognak. A teljesen nincstelenek, a létminimumon aluliak száma pedig 8000 felé jár.

Ipara régi keletű. Már 1815-ben fenállottak Adán a kovácsok, lakatosok, kerékgyártók, asztalosok és kötélgyártók céhei s ma is mintegy tizenöt nagyipari üzem dolgozik, ahol 1200—2000 munkás talál állandó foglalkozást a fentebb leírt módok szerint. Emellett még a kisipar, különösen a vásározó cipészek, szabók, papucsosok küzködnek nagy számban a mindennapi kenyérért.

Mint megemlíthető háziipar, a kosárfonás jöhet számításba, amely néhány családnak a téli szezonra nyújthat szükös megélhetést. Ennek a háziiparnak a napjai azonban már régen meg vannak számlálva, mert ma a paradicsomszállításnál mellőzik a kosarakat és éppen úgy, mint a szilvát, szőlőt és más gyümölcsöt faládákba csomagolják. Így azután a multévi 10—12 dináros darabár helyett 4—6 dináros árért kelnek el a kosarak.

A gazdasági helyzet fotografiája hiányos lenne, ha nem tenék említést a közelmultban történt három bank bukásáról, amely

a község polgárságát, különösen a kispolgárságot, a kisparasztot s a kisiparost létalapjaiban támadta meg. Ezek a bukások mintegy 15 millió dinár veszteséget jelentettek, mely összegnek tekintélyes részét kisemberek betétei képezték, félretett házikóra-, szerszámokra- s aggkori létminimumra valók, úgyhogy az áldozatok közül ma nem egy szerencsétlen jár kilincsről-kilincse napi alalmazásáért.

Ilyen gazdasági struktúra mellett a kulturális viszonyok sem megfelelőek.

Az elemi-, az alsófokú földmives- és az egyosztályú polgári iskolán kívül, mely az 1937 őszén nyílt meg s csak fokozatosan fog bővülni — más kultúrintézmény szinte említést sem érdemel.

Van ugyan egy ötvenéves Iparos Olvasó Egyesület, amelynek alapszabályilag előírt kötelessége lenne a magyar kultúra ápolása, de ennek a kötelességének évi egy-két színelőadás jobb-rosszabb megrendezésével eleget is vélt tenni, bár a vezetőség és a tagok soraiban nem egy intellektuel foglal helyet.

Ami ennek az egyesületnek egyedüli kulturérdemét illeti, az a könyvtár, amely hozzávetőlegesen 2000 kötetet számlál. Ezek a könyvek állandó használatban vannak ugyan, de az egyesület vezetőségét mulasztás terheli, hogy nem neveli tagjait a komoly társadalmi és tudományos könyvek olvasására egyrészt, másrészt pedig, hogy a könyvek kiválasztásánál nem az új idők új szellemét érvényesíti s így a könyvtár mindig csak az események után kulloghat.

A Gazdakör helyiségében mindössze három ujságot találtam.

A kaszinó osztályintézmény. Csak jól megválasztott tagjai részére nyújt kártyát, dominót és esetleg sakkot s egy-két ujságot.

A Keresztény Ifjak egyesülete még sokkal fiatalabb, semhogy tőle valami komolyabb kulturtevékenység elvárható volna.

Az egész kulturális munka, amelyet az errehívatottak Adán elvégeznek az, hogy részt vesznek, illetve jegyet vesznek egy-két műkedvelő előadásra, amit az Iparos Olvasó Egyesület, vagy valamelyik nőegylet, esetleg a két sportklub saját anyagi helyzetének javítása érdekében megrendez és itt a konvencionális tapsaikat leadják.

A még létező néhány kisebbségi tanító távol áll a tömegektől. Magyarságuk dacára — úgy látszik — nem érznek semmi érdekközösséget vele s így nem is ismerhetik lelkét, szellemi szükségleteit. De nem is tartják magyarságukból eredő kötelességnek kisebbségi sorstestvéreik kulturális s ezzel egyidejűleg gazdasági feljavulásának előmozdítását.

Ezzel ellentétben a szerbség egyrészt, mint államalkotó többség, másrészt, mint gazdaságilag erősebb tömeg sokkal előnyösebb helyzetben van. A „Srpska Pravoslavna Čitaonica”, amely még az impérium-változás előtt fennállott, mint kisebbségi intézmény vé-

gezte feladatát, most is, épp úgy, mint azelőtt, hivatása magaslatán áll.

Az intézmény, amely a szerb tömegek kulturális szükségleteit lemérte és fontosságát felismerte, ennek szolgálatába állítja minden rendelkezésre álló intellektuális erőit. Az eredmény természetesen nem is marad el.

Mint kulturális intézményt kell megemlítenem a földmunkások adai szervezett csoportját is.

Ezt a gazdasági alakulatot egyszerű, alig néhány elemít végzett földmunkások vezetik, akik felismerték a tudás szükségességét. Az elmúlt télen több komolytárgyú szabadelőadást rendeztek, amely egyedülálló Ada közelmúltjának kulturnaplójában.

A község vallási tagoltsága egyszerű. A magyarság katolikus, a szerbség meg természetesen a pravoszláv egyház kötelékébe tartozik.

A szerbség vallásossága nem mély s inkább csak a múlt nemzeti tradíciói kötik egyházához. Ezzel ellentétben a magyarságot a szinte túlhajtott vallási rajongás jellemzi. Ennek a vallásosságnak azonban még sincs meg az az erkölcsi életet irányító hatása, amit a külső jelekből joggal következtethetnénk, mert például az adai magyar anyákat és apákat mi sem tartja vissza az egyke következetes kultiválásától.

Szektákról szó sincs Adán. Vannak ugyan egynéhányan, akik otthagyták a katolikus egyházat, de ezt inkább csak személyi okokból tették és nincs általános jellege. Rendszerint az egyházi adó kivetése körül merülnek fel ezek az ellentétek és ilyenkor a kilépő adai legtöbbször az ókatolikusok csekélyszámú táborába megy át. A nazarénusok inkább a szerbség közül verbuválják tagjaikat.

A zsidóság itt is — a mostani fasiszta kilengések következményeképp — a cionizmus gyenge karjaiba menekül.

Ami az adai magyarság politikai fajsúlyát illeti, az bizony nagyon gyenge. Az adai magyar választópolgár sajnos még mindig a háborúelőtti eszem-iszomos politika iskolájának neveltje s mint ilyen a politikai hovatartozandóság fogalmaival nincs tisztában. Ezért azután a különböző demagógoskodó pártkortesek szavazógépévé válik.

Szomorú kép. Egy tizenháromezer lakosú bácskai község 35 éves jámbor vegetálása ez, amelyre a legveszedelmesebb optimizmus sem mondhat mást, mint amit Berzsenyi Dániel, a költő mond: „Multadban nincs öröm, jövődben nincs remény“.

Iványi Károly

„Művészetünk, amely azt tűzte ki céljául, hogy a gazdag osztályok mulattatója legyen, nemcsak hasonlít a prostitúcióhoz, de nem is egyéb, mint prostitúció.“
(Tolsztoj Leó.)